

» Opera in de kijker

Lodewijk Mortelmans' opera De kinderen der zee in De Munt

Op 22 en 24 november 2020 brengt de Munt twee concertante uitvoeringen van De kinderen der zee, Lodewijk Mortelmans' enige opera. In de aanloop naar die uitvoeringen, serveren we u hier elke maand informatie over deze opera die honderd jaar geleden in Antwerpen gecreëerd werd. In deze en volgende nieuwsbrieven kan u de inzichten lezen van Mortelmansbiograaf prof. Jan Broeckx:

Partituur

Samenvatting

Eerste bedrijf

In het eerste bedrijf is, van louter muzikaal, zoowel als van dramatische standpunt uit, gezocht naar de noodzakelijke afwisseling tusschen de bewogene en de rustige gedeelten. Over het algemeen overheerschen het melodische en het lyrische, alhoewel ook het rhythmisch-expressieve een voorname plaats inneemt. De scheiding van recitatieven en aria's is, alhoewel niet stelselmatig doorgevoerd, in de meeste gevallen toch duidelijk te volgen, zoodat van de zijde van den zang, de oneindige melodie van Wanger niet volledig is nagevolgd geworden. Bovendien wordt de ordening der tooneelen, en de constructieve samenstelling van de muzikale partijen in de hand gewerkt door de afwisseling van veelkleurige gedeelten met andere, waar de overheersching van een instrumentengroep overwegend is.

Tweede bedrijf

Het tweede bedrijf is ten deele gebouwd op enkele reeds gehoorde thema's, zooals deze van den Strijd en van de Hoop, maar daarbij komen er ook nieuwe motieven op.

Nieuwe motieven

Voorspel

Een van de voornaamste daaronder is het motief van de Zegening der Zee, waarmee het bedrijf geopend wordt. Dit thema is merkwaardig door zijn dubbel-tonaal karakter. Het wordt in twee gelijke deelen verdeeld, die duidelijk afgescheiden zijn, en waarvan het eerste in G is en het tweede in ES. Er is geen uitgewerkte modulatie, maar een plotse transitie, door het naast elkaar stellen van de dominanten van G en ES. Van ES leidt dit motief, langs H, E en C terug naar den hoofdtoon G, zoodat het gansche eerste gedeelte van dit voorspel uiterst afwisselend is in de tonale plans. Het karakter

van dit motief is plechtig, breed, majestatisch, en in de uitwerking is het dan ook zuiver akkoordisch opgevat.

In de 26e maat mondt dit thema uit in een Scherzando, dat de stemming van blijheid ter gelegenheid van het feest van de zee moet opwekken.

Eerste tooneel

Het eerste tooneel is een recitativisch divertimento op fragmenten en varianten van het motief der zegening. De samenspraak tussen Bolten, Frederik en de visschers is snel en natuurlijk, en wordt door een eenvoudige orkestrale onderlijning, meestal in geplaqueeerde akkoorden, omlijst.

Tweede tooneel

Bij de opkomst van Ivo, in het tweede tooneel, wordt de toon dramatischer. Het motief van de Hoop wordt nu op schrijnende wijze aangewend, door de melodische steunpunten als dissonerende septiemen uit te werken. De orkestrale omlijsting wordt meer en meer dramatisch, door het gebruik van expressieve toonsafstanden, zoals groote septiemen en kleine none's, alsook door lange, chromatische trekken in de snaren.

Dit alles drukt den zielestrijd van Ivo uit, die zich voor de keuze geplaatst ziet, de zee te verlaten of Stella op te geven.

Derde tooneel

In het derde tooneel vloeit het orkest samen met de stem, die van verbrokken reciet tot doorlopenden zang wordt, waaraan de instrumentale partij nauw gebonden is, zoo melodisch als rhythmisch.

Vierde tooneel

De daaropvolgende samenspraak van Ivo en Bolten (vierde tooneel) is weer vrijer in de constructie, met grootere orkestrale tusschenspelen, en plyphone bewerking van de begeleiding. Dit loopt uit op een zelfstandige instrumentale symphonia, die Ivo's zielestrijd uitbeeldt. Het is een divertimento met varianten van het motief der Hoop, en van het motief van den Strijd. De harmonisatie is chromatisch, maar over het algemeen toonvast. Er wordt veel gebruik gemaakt van appogiaturen, vertragingen en wisselnoten, die de harmonisatie een bijzonder expressieven klank verleen.

Vijfde tooneel

Een geheel andere stemming, in meesterlijk contrast met het bewogene der voorafgaande gedeelten, breekt baan bij het begin van het vijfde tooneel.

Stella komt op, en zingt het bede "O, Ster der Zee", een rustige melodie, vol innigheid, niet chromatisch en nauwelijks moduleerend. De orkestrale achtergrond is bijzonder verfijnd van timbres en van harmonisatie. De snaren in divisi, en de houten blazers dragen de akkoordische begeleiding, die achter van een uitgezochte keuze van harmonieën getuigt, waaraan de doorlopende septiem van den eersten graad en de cadenseerende zesde graad, een karakter van bovenaardsche onbestemdheid verleen.

De samenspraak van Ivo, die daarop volgt, is dan weer veel meer bewogen, en draagt het karakter van een divertimento, hoofdzakelijk gebouwd op een nog niet gehoord motief. Dit vindt op zijn beurt zijn oplossing in de herhaling van Ivo's lied.

Zesde tooneel

Het divertimento wordt hernomen, nu vermengd met het thema van den Strijd, en met een klein motiefje dat het thema van den Storm (derde bedrijf) doet voorvoelen, in de samenspraak Geertrui-Ivo-Stella, dat weer een dramatisch karakter heeft.

Zevende tooneel

Dit dramatisch karakter wordt op zijn beurt weer opgelost in Petrus' "Ballader der Zee". Alhoewel geheel doorgecomponeerd, doet het toch aan een lied-constructie denken, door den eenvoud van de melodie, en aan den zang gebonden omlijsting, die slechts van tijd tot tijd haar eigen weg gaat, en vooral door het intieme karakter.

Achtste tooneel

De stemming van rust, eenvoud en ingetogenheid, wordt aanvankelijk voortgezet in het achtste tooneel, met het opkomen van de processie. Het thema van Stella's gebed wordt hernomen, door het koor gezongen, in eenvoudige akkoordische uitwerking, afgewisseld door het eenstemmig kinderkoor. De harmonisatie en orkestratie zijn ongeveer dezelfde als in het vijfde tooneel.

Negende en tiende tooneel

Het negende en tiende tooneel contrasteeren met het voorgaande door hun solistisch karakter, en ook door de stemming van hartstocht die, nar de liefdesverklaring van Bolten, door Ivo wordt opgewekt. De themata en de utiwerkig in het orkest vertoonen gelijkenis met het zesde tooneel.

Elfde tooneel

Het elfde tooneel brengt de herhaling van de processie en het koor uit het negende tooneel, zoodat her weer van een A-B-A-constructie kan gesproken worden.

Het bedrijf eindigde oorspronkelijk met een orkestrale symphonie, die steeds berustte op het thema van het gebed, maar in 1940 heeft Mortelmans daaraan een koorbewerking toegevoegd.

Samenvatting

Tweede bedrijf

Het tweede bedrijf, in tegenstelling met het eerste en het derde in een trek geschreven, is bijzonder evenwichtig van bouw. Lyrische en dramatische, bewogene en intieme gedeelten volgen elkaar in bijna regelmatig rythme op.

De orkestrale inzichten zijn volledig met de vocale en dramatische noodzakelijkheden in overeenstemming gebracht, en behoudens de uitgewerkte symphonie in het derde tooneel, is er niets dat den gang van de actie zou vertragen, en zelfs daar is dat dan nog door de psychologische ontleding geboden. Over harmonisatie plyphonie en orkestratie is ter plaatse gesproken.

Bron: Jan Broeckx, *Lodewijk Mortelmans*, Antwerpen: Standaard-Boekhandel, 1945, p. 287-290